

Качала Т. М.
д.е.н., професор кафедри
управління національним господарством та економічної політики
Національна академія державного управління
при Президентові України, м. Київ, Україна
Стадник А. С.
аспірант,
Національна академія державного управління
при Президентові України, м. Київ, Україна;
e-mail:stadnyk.anton@gmail.com

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІАГНОСТИКИ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ

Анотація. В статті визначено сутність діагностики як складової механізму державного антикризового регулювання банківської системи. Визначено, що об'єктами діагностики є мікрорівень (рівень окремих елементів банківської системи) та макрорівень (рівень банківської системи). Метою діагностичних заходів є виявлення джерел, факторів та симптомів кризових явищ задля формування комплексу превентивних антикризових заходів. Автором надано характеристику інструментарію, що може бути використаний для діагностики банківської кризи на мікро- та макрорівнях.

Ключові слова: банк, банківська криза, кризові явища, державне антикризове регулювання, діагностика.

Формул: 0; Рис.: 1, табл.:2, бібл.: 9

Kachala T. M.
*Ph.D., Professor of Economy in the Department
of National Economy Management and Economy Policy, National Academy
for Public Administration under the President of Ukraine; Ukraine*
Stadnyk A. S.
*Post-graduate student,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine,
Ukraine; stadnyk.anton@gmail.com*

DIAGNOSIS CRISIS IN THE BANKING SYSTEM

Abstract. Summary of publications allowed the researchers to determine that the crisis in the banking sector at the micro level there (at the level of individual elements of the banking system) and macro level (at the level of the banking system). This stipulates that the causal relationship between them is difficult to establish clear. It was established that this necessitates the formation of specific mechanisms and choice of instruments of crisis regulation. Diagnosis in the public crisis management – is a set of actions aimed at identifying the sources and symptoms of the crisis, as well as the identification of the factors activating the banking crisis. The main purpose of this process is to neutralize the negative impact of factors and prevent the crisis unfolding banking crisis. To achieve diagnostic purposes must be the formation of analytical tools, taking into account the features of the objects of crisis management.

Keywords: bank, banking crisis, crisis state regulation, diagnostics.

JEL classification: E58, E 59, G 21

Formulas: 0, fig.: 1, tabl.: 2, bibl.: 9

Качала Т. М.
д.э.н., профессор кафедры
управления национальным хозяйством и экономической политики
Национальная академия государственного управления
при Президенте Украины, г. Киев, Украина
Стадник А. С.
аспирант,
Национальная академия государственного управления
при Президенте Украины, г. Киев, Украина;
e-mail :stadnyk.anton@gmail.com

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДИАГНОСТИКИ КРИЗИСНЫХ ЯВЛЕНИЙ В БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЕ

Аннотация. В статье определена сущность диагностики как составляющей механизма государственного антикризисного регулирования банковской системы. Установлено, что объектами диагностики является микроуровень (уровень отдельных элементов банковской системы) и макроуровень (уровень банковской системы). Целью применения диагностического инструментария является выявление источников, факторов и симптомов кризисных явлений для формирования комплекса превентивных антикризисных мер. Автором охарактеризованы инструментарий, который целесообразно использовать для диагностики банковского кризиса на микро- и макроуровне.

Ключевые слова: банк, банковский кризис, кризисные явления, государственное антикризисное регулирование, диагностика.

Формул: 0; Рис.: 1, табл.:2, библи.: 9

Вступ. Банківська система України знаходиться в кризовому стані, обумовленому реалізацією значної кількості зовнішніх загроз та накопичених внутрішніх дисбалансів.

Більшість із кризових тригерів наразі формуються поза межами банківської системи глобальним політичним та економічним середовищем, факторами економічного, політичного та соціального стану в Україні, відповідно, подолання негативних наслідків їх впливу є складовою загальнодержавної антикризової економічної політики.

Водночас, ряд факторів, що спричиняють банківську кризу в Україні, мають внутрішнє походження, їх деструктивний вплив може й надалі вимагати формування комплексу антикризових заходів. У цьому контексті набуває особливої актуальності питання своєчасного виявлення кризових явищ, ігнорування яких у подальшому призводить до реалізації банківської кризи.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Антикризове управління на мікро- та макрорівнях банківської системи в науковій літературі вивчали вітчизняні (В. В. Бобиль, В. Я. Вовк, В. О. Джулай, Ю. В. Жежерун, В. В. Коваленко, Р. А. Павлов, Ю. С. Ребрик, Б. В. Самородов, Т. С. Смолженко, А. О. Сорочіна, О. М. Тридід), російські (Т. В. Воронцова, С. Л. Єрмаков, А. О. Ковальова, А. О. Лепьохін, Н. М. Наточеева, М. А. Попова, О. В. Савчіна, П. Ф. Шемриковіч, О. А. Шibaєва) та зарубіжні (Х. К. Асеведо, Дж. Боккуцци, М. Голдштейн, Т. Леттер, Ф. Тернер, С. Фішер) науковці. Значна увага даному питанню приділяється в розробках центральних банків, Міжнародного валютного фонду та Базельського комітету з банківського нагляду.

Незважаючи на значні результати, отримані зазначеними вище та іншими науковцями, постійної уваги потребує вдосконалення інструментарію діагностування кризових явищ у банках України, зважаючи на високий рівень турбулентності операційного середовища їх функціонування та високу ймовірність появи нових факторів-тригерів кризи.

Результати дослідження. Кризи в банківській сфері виникають на мікрорівні (рівні окремих елементів банківської системи) та макрорівні (рівні банківської системи), при цьому причинно-наслідкові взаємозв'язки між ними та факторами, що обумовили їх виникнення, важко встановити однозначно. Слід розуміти, що об'єктом державного регуляторного впливу в контексті реалізації антикризових заходів є не безпосередньо банки, а ті процеси та явища, що спричиняють виникнення кризи в них, обумовлюють особливості протікання кризових процесів та їх наслідки.

У теорії державного антикризового регулювання банківської системи необхідність дослідження стану операційного середовища та характеристик об'єктів регулювання на мікро- та макрорівнях складає одну з теоретичних засад його здійснення, а саме поняття розглядається як процес, спрямований на своєчасне виявлення та уникнення появи кризових ситуацій. Відповідно, система державного антикризового регулювання банківської системи в даному випадку включає в себе діагностичні дії, а також моніторинг поточного стану об'єктів регулювання на мікро- та макрорівнях з метою виявлення ознак кризи та своєчасного реагування на їх появу задля недопущення подальшого розгортання кризи.

Хоча саме діагностичні дії лежать в основі превентивного державного антикризового регулювання банківської системи, в науковій літературі досі не сформовано єдиного підходу до розуміння сутності діагностики кризових явищ в банківській системі на мікро- та макрорівнях.

Узагальнивши розробки науковців з даної тематики, діагностику в державному антикризовому регулюванні пропонуємо розуміти як комплекс заходів, спрямованих на виявлення потенційних джерел і симптомів кризових явищ на мікро- та макрорівнях банківської системи, визначення факторів, що їх активують, з метою своєчасного використання можливостей нейтралізації їх негативного впливу та недопущення розгортання кризових явищ.

Виходячи з зазначеного, ефективно державне антикризове регулювання базується на всеохоплюючій оцінці джерел, факторів та симптомів банківської кризи.

Джерелами банківської кризи є: фактори (явища, процеси), що спричиняють невизначеність результатів діяльності економічних агентів; конфліктність у широкому сенсі цього поняття; дії суб'єктів, що приймають рішення в умовах невизначеності.

Під фактором банківської кризи розуміємо встановлену тенденцію, що є тригером її виникнення. Для формування комплексного підходу до діагностування в державному антикризовому регулюванні фактори банківської кризи пропонуємо розглядати в розрізі двох складових: зовнішньої та внутрішньої (аналогічно до видів середовища по відношенню до об'єкту діагностики) (рис. 1).

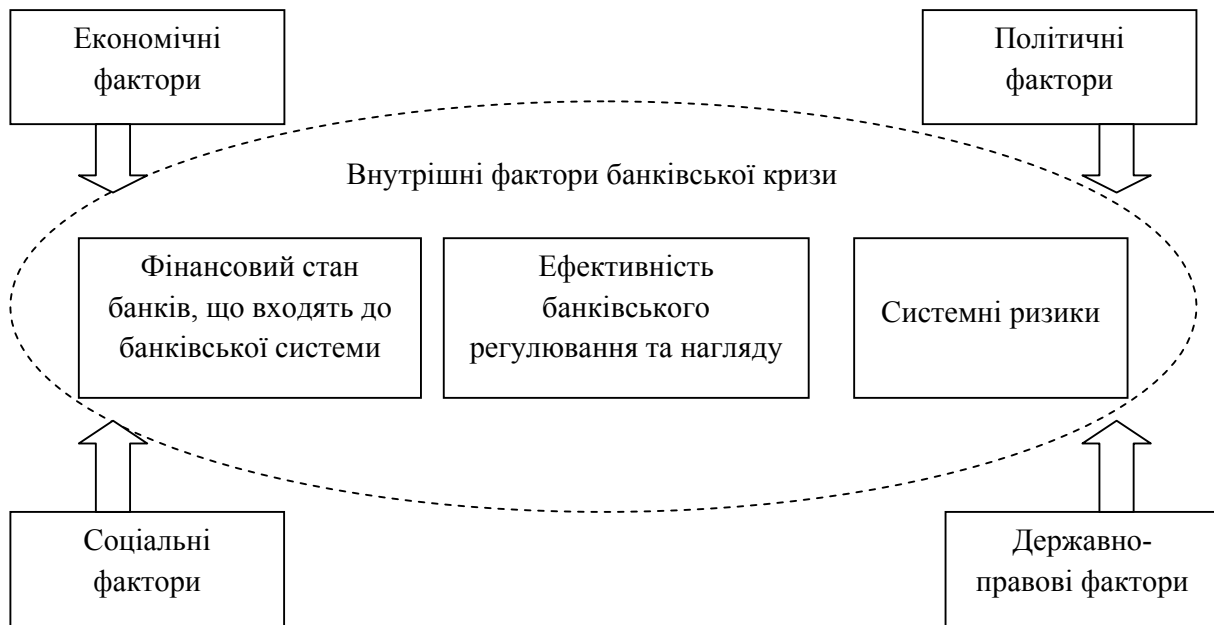

Рис. 1 – Фактори, що обумовлюють банківську кризу

Постійний розвиток суспільних відносин спричиняє зміни зовнішнього операційного середовища, що є принципово індентермінованими, тобто їх важко передбачити, зробити точний прогноз впливу на стан об'єктів державного регулювання на мікро- та макрорівнях. На виникнення банківських криз можуть вплинути:

- різкі зміни в розвитку світової та національної економіки (падіння валового внутрішнього продукту та національного доходу, зростання інфляції, несприятливі зміни процентних ставок, валютних курсів тощо);
- зростання політичних ризиків, політична дестабілізація в країні;
- соціальні зрушення, в тому числі зниження довіри населення до державних інститутів, центрального банку та банків другого рівня.

До складу внутрішніх факторів нами віднесено, насамперед, фактори, що визначають фінансовий стан банків другого рівня: якість стратегічного управління та управління персоналом; якість організаційного, технологічного, інформаційного забезпечення; якість маркетингової політики; якість управління формуванням та використанням ресурсів, у тому числі таке формування пасивів та розподіл активів, що забезпечував би достатній ступінь стійкості, ліквідності та рентабельності.

Основними індикаторами задовільного фінансового стану банку є: позитивний імідж на ринку, високий рівень кредитних рейтингів, достатня капітальна база, якісні активи, стабільна ресурсна база, низький рівень банківських ризиків.

Симптоми банківської кризи є конкретним проявом кризових явищ, що знаходять своє відображення в показниках діяльності банків (зокрема, показниках ліквідності, адекватності капіталу, рівня ризиків), індикаторах фінансової стабільності банківської системи та можуть бути виявлені під час аналізу. Симптом банківської кризи є початковим проявом кризового явища.

З метою діагностики кризових явищ в державному антикризовому регулюванні має застосовуватись перелік методів, метою застосування яких є своєчасне виявлення потенційних джерел кризи, наявних симптомів кризи та усунення їх деструктивного впливу. Аналіз наукових джерел дає змогу представити найбільш розповсюджені методи діагностики кризових явищ в банківській системі в узагальненому вигляді в таблиці 1.

Таблиця 1

Методи діагностики банківських криз [складено за 1- 6]

Напрямок діагностики	Об'єкт діагностики – банківська система	Об'єкт діагностики – банки другого рівня
Визначення загроз зовнішнього середовища	SWOT, PEST-аналіз, сценарний аналіз зовнішніх факторів впливу на виникнення банківських криз. Експертне оцінювання в ході відбору та оцінювання значущості факторів зовнішнього середовища. Формування системи спостереження «кризового поля» з урахуванням ступеня генерування зовнішнім фактором загрози виникнення банківської кризи шляхом виділення найбільш істотних об'єктів за цим критерієм	
Визначення ймовірності виникнення банківської кризи	1) економетричне моделювання, засноване на побудові регресійних моделей для оцінки взаємозв'язку показників із ймовірністю банківської кризи (у тому числі Logit моделі); 2) оцінки, що використовують різні кількісні та/або якісні характеристики (індикатори фінансової стабільності МВФ; системи раннього оповіщення банківських криз, в основному макроекономічні, на базі випереджаючих індикаторів; кількісні та якісні індикатори-передвісники фінансової нестабільності); 3) стрес-тестування з використанням в якості вхідних параметрів макроекономічних сценарних даних.	1) дескриптивні моделі; 2) нормативні моделі; 3) порівняльний аналіз, в тому числі з використанням кластерного методу; 4) зовнішнє та внутрішнє рейтингове оцінювання, в тому числі наглядова рейтингова система CAMELS; 5) системи раннього реагування; 6) мікроекономічне стрес-тестування; 7) параметричні моделі (Logit і Probit моделі); 8) непараметричні моделі (метод розпізнавання ознак, оболонковий аналіз, метод дерева рішень, метод нейронних мереж)
Ідентифікація настання банківської кризи	бінарний аналіз, сигнальний метод	бінарний аналіз, метод прихованого рейтингу, інші нестатичні методи

Всі зазначені методи базуються на використанні даних всеохоплюючого аналізу діяльності банків другого рівня та основних загроз операційного середовища. Використання декількох методів дозволяє підвищити ефективність діагностики за рахунок врахування всіх потенційно можливих напрямків поширення кризових явищ.

Важливим інструментом діагностики кризових явищ у банківській системі є стрес-тестування. За визначенням НБУ, стрес-тестування – це метод кількісної оцінки ризику, що полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, що наражає банк на ризик та у визначенні шокової величини зовнішнього фактора (ним може бути процентна ставка, валютний курс та ін.). Мета проведення стрес-тестування полягає у оцінці ризиків та визначенні спроможності банку протистояти потрясінням на фінансовому ринку [7].

Залежно від об'єкту оцінки стрес-тестування поділяється на макро- та мікрофінансове. В першому випадку об'єктом оцінки є фінансова система в цілому або група фінансових інститутів, як правило, найбільших, у другому – окремі фінансові інститути. Основною метою макроекономічних стрес-тестів є ідентифікація структурних уразливостей фінансової системи та оцінка її стійкості до потрясінь. Таким чином, стрес-тестування надає інформацію про поведінку системи або її частини під впливом виняткової, але ймовірної події, що сприяє виявленню схильності системи до ризиків, а також виявленню тих з них, реалізація яких може призводити до порушення фінансової стабільності.

Однією з головних особливостей, що відрізняють використання стрес-тестування на макрорівні від стрес-тестування на рівні окремих банків, є те, що воно більшою мірою орієнтоване на оцінку каналів передачі негативного впливу шоків на фінансову чи банківську систему, в той час як метою стрес-тестування мікрорівня є аналіз зміни портфелю банку внаслідок реалізації факторів ризику [8].

Результати проведення стрес-тестування банківської або фінансової системи є важливими з точки зору ймовірності розгортання внутрішньої кризи внаслідок настання системної банківської кризи або інших потрясінь у фінансовому секторі.

Наразі в Україні як банки другого рівня зобов'язані проводити стрес-тестування для оцінки внутрішньої вразливості до ризиків, так і Національним банком України використовується цей інструмент з метою моніторингу та підвищення фінансової стабільності банківської системи.

Структура стрес-тесту, що було проведено Національним банком України в 2015 році, складається з трьох моделей [9]. Дві з них є сателітними – модель стрес-тестування великих позичальників та модель стрес-тестування решти заборгованості. В свою чергу, їх результати було інкорпоровано в основну, балансову модель. НБУ використовував єдиний базовий макроекономічний сценарій, розроблений спільно з МВФ. Рішення про відмову від застосування негативних стресових сценаріїв було обґрунтоване тим, що Україна вже досягла нижньої межі економічної кризи, тож прогнозування додаткових макроекономічних потрясінь створювало б нереалістично негативний сценарій. Використаним базовим сценарієм передбачалося поступове відновлення економіки України, починаючи з 2016 року. Результати проведених стрес-тестів стали основою планів докапіталізації банків України до 2018 року, що фінансові установи подають на затвердження регулятора [9].

Значного поширення також набуло формування системи індикаторів, динаміка яких має свідчити про ймовірність настання банківської кризи (табл. 2).

Індикатори настання банківської кризи [на основі 2, 5, 6]

Група	Показники	
Макро середовище	– зміна реального ВВП; – індекс споживчих цін; – рівень безробіття; – зміна доходу; – зміна обсягу інвестицій у основний капітал; – співвідношення споживчих витрат до наявного доходу.	
Монетарні показники	– співвідношення грошового агрегату М2 до загального обсягу золотовалютних резервів країни; – середньозважена ставка рефінансування за всіма інструментами; – темпи приросту золотовалютних резервів; – індекс доларизації.	
Зовнішній сектор	– валовий зовнішній борг до ВВП; – темпи приросту експорту; – темпи приросту імпорту;	
Банківська система	Ресурси	– темпи приросту депозитів; – частка вкладів населення по відношенню до активів;
	Активи	– темп приросту активів; – відношення кредитів до депозитів; – індикатор перегріву кредитного ринку; – співвідношення проблемних кредитів до активів; – незабезпечені кредити до активів; – частка проблемних кредитів; – співвідношення власного капіталу до активів; – процентна маржа
	Ліквідність	– співвідношення ліквідних активів до сукупних активів;
	Ризики	– співвідношення зобов'язань в іноземній валюті до сукупних зобов'язань;
	Прибутковість	– рентабельність капіталу;
	Моральні ризики	– співвідношення кредитів інсайдерів до активів

Наведений вище перелік індикаторів банківської кризи є орієнтовним та вимагає уточнення та оновлення відповідно до особливостей банківської системи.

Висновки. Отже, діагностика кризових явищ в банку являє собою комплекс заходів, спрямованих на виявлення потенційних джерел та симптомів кризових явищ та визначення факторів, що їх активують, з метою мінімізації їх негативного впливу та недопущення розгортання кризи. Система аналітичного забезпечення діагностики кризових явищ включає в себе зовнішню та внутрішню компоненти, що передбачають здійснення всеохоплюючого аналізу діяльності банку та змін його операційного середовища з метою своєчасного виявлення можливих напрямків поширення кризових явищ.

Література

1. Применение стресс-тестирования в механизме макроprudенциального банковского надзора [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://pro-factory.ru/primenenie-stress-testirovaniya-v-mexanizme-makroprudencialnogo-bankovskogo-nadzora>
2. Hardy, D. Determinants and Leading Indicators of Banking Crises: Further Evidence [Text] / D. Hardy, C. Pazarbasioglu // *IMF Staff Paper*. — 1999. — № 46. — № 3. — P. 247-258.
3. Demirguc-Kunt, A. The determinants of banking crisis in developing and developed countries [Text] / A. Demirguc-Kunt, E. Detragiache // *IMF Staff Paper*. — 1998. — № 45. — P. 81—109.
4. Eichengreen, Barry. Staying Afloat When the Wind Shifts: External Factors and Emerging-Market Banking Crises [Electronic resource] / Eichengreen Barry, Rose Andrew K. // *NBER Working Papers 6370*, National Bureau of Economic Research, Inc. — Available at: <http://www.nber.org/papers/w6370.pdf>.
5. Солнцев, О. Г. Опыт разработки системы раннего оповещения о финансовых кризисах и прогноз развития банковского сектора России на 2012 год [Электронный ресурс] / О. Г. Солнцев, А. А. Пестова, М. Е. Мамонов, З. М. Магомедова // *Журнал новой экономической ассоциации*. — 2011. — № 12. — Режим доступа: http://www.forecast.ru/_ARCHIVE/Analytics/EcoAs/CMASF12-2011.pdf
6. Улюкаев, А. В. Применение сигнального подхода к разработке индикаторов-предвестников финансовой нестабильности в РФ / А. В. Улюкаев, П. В. Трунин // *Проблемы прогнозирования*. — 2008. — № 5. — С. 17-26.
7. Стрес – тестування [Електронний ресурс] // Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123675
8. Моисеев, С. Р. Макроprudенциальная политика: цели, инструменты и применение в России / С. Р. Моисеев // *Банковское дело*. — 2011. — № 3. — С. 28-34.
9. Дюба, Ю. Підхід Національного банку України до стрес-тестування української банківської системи [Електронний ресурс] / Ю. Дюба, А. Муріна // Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=25630429>
Стаття надійшла до редакції 07.11.2016 © Качала Т. М., Стадник А. С.

References

1. *Primenenie stress-testirovaniia v mekhanizme makroprudentsialnogo bankovskogo nadzora*. Available at <http://pro-factory.ru/primenenie-stress-testirovaniya-v-mexanizme-makroprudencialnogo-bankovskogo-nadzora>
2. Hardy, D., & Pazarbasioglu, C. (1999). Determinants and Leading Indicators of Banking Crises: Further Evidence. *IMF Staff Paper*, 46, 3, 247-258.
3. Demirguc-Kunt, A., & Detragiache, E. (1998). The determinants of banking crisis in developing and developed countries. *IMF Staff Paper*, 45, 81—109.
4. Eichengreen, B., & Rose, A. K. *Staying Afloat When the Wind Shifts: External Factors and Emerging-Market Banking Crises*. Available at <http://www.nber.org/papers/w6370.pdf>
5. Solntsev, O. G., Pestova, A. A., Mamonov, M. E., & Magomedova, Z. M. (2011). Opyt razrabotki sistemy rannego opovescheniia o finansovykh krizisakh i prognoz razvitiia bankovskogo sektora Rossii na 2012 god. *Zhurnal noi ekonomicheskoi assotsiatsii*, 12. Available at http://www.forecast.ru/_ARCHIVE/Analytics/EcoAs/CMASF12-2011.pdf
6. Uliukaev, A. V., & Trunin, P. V. (2008). Primenenie signalnogo podhoda k razrabotke indikatorov-predvestnikov finansovoi nestabilnosti v RF. *Problemy prognozirovaniia*, 5, 17-26.
7. *Stres – testuvannia*. Available at http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123675
8. Moiseev, S. R. (2011). Makroprudentsialnaia politika: tseli, instrumenty i primenenie v Rossii. *Bankovskoe delo*, 3, 28-34.
9. Diuba, Yu., & Murina, A. *Pidkhd Natsionalnogo banku Ukrainy do stres-testuvannia ukrainskoi bankivskoi systemy*. Available at <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=25630429>
Received 07.11.2016 © Качала Т. М., Стадник А. С.